

Ansvarsfrihet och minoritetsskydd – en rättshistorisk tillbakablick del II*

STINA BRATT**

Abstract

The Swedish company law rules on discharge from liability have been debated in recent years. The debate has centred, among other things, on the potential abuse of rules protecting minority shareholders in connection with discharge decisions. The consequence of granting discharge is that, as a general rule, an action for damages cannot be brought by the company against the persons concerned. According to current law, the question of discharge from liability to the company of the board members and the managing director is a mandatory item at the annual general meeting in Swedish and Finnish law, but this is not the case in Danish and Norwegian law. This paper examines the development of the concept of discharge in Sweden, Denmark, Norway and Finland from the turn of the 20th century to the end of the 1970s, when the Nordic legislative co-operation reached its peak. The concept of discharge from liability (or décharge) has existed in all the Nordic countries and has been regulated at least indirectly in statutory provisions. Although Nordic company law was not created through formal legislative co-operation – at least not initially – it has long been characterised by considerable legal similarity. However, as this article will show, small deviations can gradually lead to more fundamental differences and the following highlights how certain choices made in the past can be difficult to reverse.

* Har tidigare publicerats i *Nordisk Tidskrift for Selskabsret* 2025 nr 2. Framställningen utgör en fortsättning på en tidigare publicerad rättshistorisk undersökning avseende ansvarsfrihet och minoritetsskydd i svensk aktiebolagsrätt fram till 1900-talets början. Se Bratt, S. (2024), Ansvarsfrihet och minoritetsskydd – en rättshistorisk tillbakablick, i Lidman m.fl. (red.), *Festskrift till Svante Johansson*, Stockholm, s. 47–69.

** Docent i civilrätt, anställd som postdoktor vid Stockholms universitet verksam vid Stockholm Centre for Commercial Law.

Inledning

Den svenska aktiebolagsrättsliga regleringen om ansvarsfrihet har varit omdebatterad under senare år. Debatten har bland annat kretsat kring ett potentiellt missbruk av regler som skyddar minoritetsaktieägare i samband med beslut om ansvarsfrihet. I denna uppsats behandlas den aktiebolagsrättsliga utvecklingen i Sverige, Danmark, Norge och Finland från tiden kring sekelskiftet 1900 fram till slutet av 1970-talet. Enligt nu gällande rätt är frågan om ansvarsfrihet mot bolaget för styrelseledamöter och verkställande direktör en obligatorisk punkt på ordinarie bolagsstämma i svensk och finsk rätt. Så är dock inte fallet numera i dansk och norsk rätt. Rättsinstitutet ansvarsfrihet (*décharge*) har emellertid funnits i samtliga nordiska länder och har åtminstone indirekt varit föremål för reglering i den nordiska aktiebolagslagstiftningen.

Kännetecknande för rättsinstitutet ansvarsfrihet är att det avser ett beslut av bolagsstämman att antingen bevilja eller neka ansvarsfrihet för en föregående period. Beviljande av ansvarsfrihet har som följd att en skadeståndstalan som huvudregel inte kan väckas av bolaget mot berört rättssubjekt. Om bolagsstämman nekar en styrelseledamot eller verkställande direktör ansvarsfrihet så innebär det dock inte att ett skadeståndskrav kommer att framställas utan endast att möjligheten för bolaget att väcka en skadeståndstalan hålls öppen.

Utvecklingen i den nordiska aktiebolagsrätten – liksom i den nordiska civilrätten i övrigt – kännetecknas också av en långtgående nordisk samverkan.¹ Trots att den nordiska aktiebolagsrätten inte tillkommit genom ett formellt lagstiftningssamarbete – i vart fall inte inledningsvis – har den

¹ Denna framställning är inriktad på minoritetsskydd och ansvarsfrihet och berör inte aktiebolagsrättsliga utvecklingen i sin helhet. Rättshistoriskt finns det enbart ett fåtal undersökningar som avser ansvarsfrihetsregleringens utveckling i svensk och nordisk rätt. Beträffande den svenska regleringen av ansvarsfrihet och dess utveckling generellt kan här särskilt hänvisas till Svernlöv, C. (2007), *Ansvarsfrihet*, Stockholm, s. 37 ff. och Bratt, S. (2025), *The Regulation of Discharge from Liability in Swedish Company Law*, Stockholm, s. 31 ff. Källmaterialet i den följande framställningen utgörs av aktiebolagsrättslig lagstiftning, offentligt tryck och litteratur från Sverige och övriga Norden. Vissa ekonomihistoriska framställningar har också nyttjats för att förstå den ekonomiska utvecklingen under denna tid. Undersökningen har underlättats avsevärt tack vare tillgängliggörandet av äldre juridisk litteratur på www.jurabog.dk och www.juridikbok.se samt genom Institutet för rättshistorisk forskning (Olinska stiftelsen) på www.olinfoundation.com. Därtill har protokoll från Nordiskt juristmöte använts för att få kunskap om den aktiebolagsrättsliga diskussionen på ett nordiskt plan. Protokollen från dessa möten har tillgängliggjorts genom danska lokalstyrelsens försorg, se www.nordiskejurister.org.

under lång tid präglats av en betydande rättslikhet. Olikheter har framför allt förekommit på detaljnivå. Som kommer att framgå av denna uppsats kan dock små avvikelser successivt leda till mer principiella skillnader och i det följande belyses hur vissa vägval i det förflutna kan vara svåra att reversera. Vägvalen medför därmed en bundenhet till ett visst spår i den rättsliga utvecklingen. Så har framför allt varit fallet i svensk rätt, där ansvarsfrihet fortfarande är en obligatorisk punkt på ordinarie bolagsstämma. Denna svenska ”spårbundenhet”² framgår tydligt vid jämförelser med övrig nordisk rätt. I den följande framställningen framgår en mångfald av olika nationella lösningar och ansvarsfrihetsinstitutets utveckling i nordisk rätt kännetecknas därför av såväl spårbundenhet som pluralism.

Artikeln är disponerad enligt följande. Inledningsvis behandlas den nordiska aktiebolagslagstiftningen omkring sekelskiftet 1900. Därefter görs en tematisk genomgång av regleringen av skadeståndsansvaret för styrelsen och reglerna om ansvarsfrihet i den nordiska aktiebolagsrätten, följt av en kortfattad redogörelse för minoritetsskyddsregler av relevans under nämnda period. Sedan behandlas den nordiska aktiebolagsrättens regler om ansvarsfrihet och minoritetsskydd i kronologisk ordning, disponerat utifrån de förändringar som skedde i respektive land under vissa tidsperioder. Först behandlas perioden från första världskriget fram till slutet av 1950-talet. Sedan behandlas utvecklingen fram till slutet av 1970-talet, en period då det nordiska samarbetet på aktiebolagsrättens område nådde sin kulmen. Uppsatsen avslutas med en sammanfattning.

Nordisk aktiebolagslagstiftning omkring sekelskiftet 1900

För att få förståelse för den nordiska aktiebolagsrättens utveckling är det nödvändigt att kort redogöra för de olika nordiska ländernas lagstiftning och reglering av ansvarsfrihetsfrågan omkring sekelskiftet 1900. Sverige var det första nordiska land som införde en lagstiftning om aktiebolag, år 1848, och var vid sekelskiftet 1900 redan inne på sin andra lag, ABL 1895. Finland, som tillhört Sverige fram till år 1809 och som därefter kom att tillhöra Ryss-

² Se vidare om spårbundenhet eller *path dependence* i Bladh, M. (2008), Spårbundenhet. Från fysik till historia, *Historisk tidskrift* 128:4, s. 671–692 och Hallonsten, O. & Persson, A. (red.) (2024), *Kontinuitet och förändring: Essäer om spårbundenhet i samhället*, Stockholm, *passim*.

land fram till 1917, fick sin första aktiebolagslagstiftning år 1895.³ År 1910 ändrades den svenska lagen igen, genom ABL 1910, och samtidigt kom den första aktiebolagsrättsliga lagen i Norge, aksjeloven 1910.⁴ Trots att Norge varit i union med Sverige sedan 1814 hade länderna inte någon gemensam aktiebolagsrättslig lagstiftning och den svensk-norska unionen upplöstes år 1905. Mot slutet av första världskriget kom motsvarande lagstiftning i Danmark år 1917.⁵ Den danska lagen var i vissa avseenden lik den svenska, bl.a. beträffande bolagsbildningen, men blev på grund av många politiska kompromisser inte särskilt detaljerad.⁶

Det var inget samnordiskt lagstiftningsprojekt som låg bakom att de nordiska aktiebolagslagarna tillkom så nära varandra i tiden.⁷ Frågan om gemensam aktiebolagsrättslig lagstiftning eller åtminstone ett samarbete på lagstiftningsområdet hade dock behandlats vid det andra nordiska juristmötet år 1875.⁸ I samtliga nordiska länder var man tydligt influerad av den tyska rätten. Införandet av lagstiftning om aktiebolag skedde successivt i respektive land och influenserna från den tyska rättens olika utvecklingsstadier

³ Lag om aktiebolag 2.5.1895. I Finland hade vissa aktiebolagsrättsliga frågor tidigare reglerats i Förordningen den 24 november 1864, se vidare Chydenius, W. (1897), *Nyare inhemsk lagstiftning, Civilrätt: Aktiebolag*, Tidskrift utgiven av juridiska föreningen i Finland, s. 167 ff.

⁴ Lov 19 juli 1910 nr. 1. några år senare kom också särskild lagstiftning om rederier, 26 juli 1916 nr 9 (*skipsaksjeloven*), vilken inte kommer att behandlas i det följande. Se vidare om införandet av aksjeloven 1910 i Espeli, H. (2021), *Kontraktetsfrihet, aksjeselskapstetthet i verdenstoppen og debatten om aksjeloven av 1910*, s. 195 ff, Espeli, H. (2021), *Redernes motstand mot aksjeloven av 1910*, s. 7 ff, Langeland, R. (2021), *Aksjelova av 1910. Freistnaden på å organisere norsk kapitalisme*, Historisk tidskrift, Vol. 100-1, 22–35 och Espeli, H. (2024), *Skipsaksjeloven av 1916 blir til, Maritime perspektiver, 2024-1*, s. 5–23.

⁵ Lov om aktieselskaber nr. 488 af 29. september 1917.

⁶ Se Torp, C. (1919), *Den danske selskabsret*, København, s. 182–183. Den danska selskabsloven 1917 beskrevs av den svenska juristen Ragnar Bergendal i samband med tillkomsten av selskabsloven 1930 på följande sätt: ”De närmast berörda kretsarna inom näringslivet riktade i det längsta ett energiskt motstånd mot all lagstiftning. De lyckades också åstadkomma, att den lag som till slut antogs, blev både mindre detaljerad och mera ’liberal’ än lagstiftningen i så gott som alla jämförbara länder.” Se Bergendal, R. (1930), *Ny aktiebolagslag i Danmark*, SvJT 1930, s. 485.

⁷ Se Knudsen, G. (2018), *Norsk selskapsrett. Utvikling og status*, i Lau Hansen (red.), *Selskabsloven – de første 100 år*, København, s. 32.

⁸ Förhandlingarna hade rubriken ”Ønskeligheden af Forandringer i Lovgivningen om Aktieselskaber”, se Förhandlingar vid andra nordiska juristmötet i Stockholm den 26–28 augusti 1875, Stockholm, s. 49–82. Som skäl för att införa ny lagstiftning nämndes bl.a. omfattande företagsskandaler i andra länder, exempelvis aktiesvindlerier i Tyskland, se s. 65–66.

märks i de nordiska ländernas skilda utformningar av vissa aktiebolagsrättsliga regler.⁹

Skadeståndsansvaret för styrelsen och regler om ansvarsfrihet

Beträffande skadeståndsansvaret för styrelsen och regler om ansvarsfrihet (*décharge*) fanns det vid denna tidpunkt inte någon enhetlig nordisk reglering. Den finska aktiebolagslagen 1895 liknade den svenska lagen från samma år.¹⁰ Institutet ansvarsfrihet reglerades dock inte uttryckligen i den finska lagen. Vid ordinarie bolagsstämma skulle beslutas om den ”åtgärd” som föranledes av styrelsens förvaltning under året och redovisningen för förvaltningen, vilket uppfattades som ett beslut om *décharge*.¹¹ Det fanns inte heller särskilda regler om skydd för minoritetsaktieägare eller om aktieägars jäv vid bolagsstämma.¹² Ett beslut om beviljande av ansvarsfrihet ansågs dock inte beröra bolagets rätt att väcka talan mot styrelsen på grund av brott och kunde dessutom enbart avse förvaltningsåtgärder som bolaget genom styrelsens redogörelse och genom revisorernas granskning kunnat erhålla kunskap om.¹³

Varken den norska aksjeloven 1910 eller danska selskabsloven 1917 innehöll uttryckliga regler om styrelsens skadeståndsansvar. Skadeståndsansvar följde av allmänna skadeståndsrettsliga principer, varför det inte ansågs nödvändigt med regler om detta i aktiebolagslagarna.¹⁴ Den norska aksjeloven 1910 innehöll emellertid regler om hur skada skulle ersättas och om väckande av skadeståndstalan. Ersättningen tillkom bolaget, inte enskilda aktieägare.¹⁵

⁹ Exempelvis var norske juristen Platou starkt influerad av utländsk doktrin, se Björne, L. (2002), *Den nordiska rättsvetenskapens historia*, D. 3. Den konstruktiva riktningen: 1871–1910, Rättshistoriskt bibliotek, Lund, s. 101–102. En nutida beskrivning av den danska aktiebolagsrättens likheter med tysk rätt under äldre tid är att man i dansk rätt ofta använde färre men bredare formulerade bestämmelser som var mindre konsekvent genomförda, men ”ofte pragmatiska och udogmatiska problemlösningar”, se Krüger Andersen, P. (2024), *Aktie- og anpartsselskabsret*, 16 u., København, s. 27.

¹⁰ Se vidare Chydenius, W. (1897), *Nyare inhemska lagstiftning*, *Civilrätt: Aktiebolag*, Tidsskrift utgiven av juridiska föreningen i Finland, s. 223.

¹¹ Se Chydenius, W. (1897), *Nyare inhemska lagstiftning*, *Civilrätt: Aktiebolag*, FJFT, s. 230.

¹² Se Chydenius, W. (1897), *Nyare inhemska lagstiftning*, *Civilrätt: Aktiebolag*, FJFT, s. 222 och 230.

¹³ Se Chydenius, W. (1897), *Nyare inhemska lagstiftning*, *Civilrätt: Aktiebolag*, FJFT, s. 230.

¹⁴ Jfr Platou, O. (1911), *Forelaesninger over norsk Selskabsret II*, Christiania, s. 244.

¹⁵ Jfr Platou, O. (1911), *Forelaesninger over norsk Selskabsret II*, Christiania, s. 245–246. Detta var inspirerat av tysk rätt. Den norska aksjeloven 1910 innehöll dock inga före-

Den svenska aktiebolagsrätten var i jämförelse med övriga nordiska länder mer utförligt reglerad. I såväl ABL 1895 som ABL 1910 fanns bestämmelser om att det var obligatoriskt att rösta om ansvarsfrihet för styrelsens ledamöter på ordinarie bolagsstämma.

I norsk rätt var det ursprungligen i 1910 års lag inte obligatoriskt för bolagsstämman att fatta beslut om ansvarsfrihet. Genom en ändring år 1921 gjordes frågan emellertid till en obligatorisk punkt vid bolagsstämman.¹⁶ För beslut tillämpades majoritetsprincipen. Beslut om väckande av talan skulle fattas av bolagsstämman (*generalforsamlingen*) och beslut om att talan inte skulle väckas eller ansvarsfrihet skulle beviljas, ansågs vara befriande för det potentiella ansvarssubjektet.¹⁷ Även i dansk rätt var det möjligt att fatta beslut om ansvarsfrihet, men frågan om styrelsens ansvarsfrihet var inte en obligatorisk punkt på ordinarie bolagsstämma. Det var dock möjligt att i bolagsordningen föreskriva att sådant beslut skulle fattas årligen. Möjligheten att besluta om ansvarsfrihet reglerades inte heller uttryckligen i lagen, utan ansågs följa av att bolagsstämman skulle fatta beslut om godkännande av räkenskaperna.¹⁸ I selskabsloven 1917 fanns inga uttryckliga jävsregler och aktieägare kunde bl.a. rösta på sig själv vid val. En styrelseledamot som också var aktieägare kunde även rösta för ansvarsfrihet för sig själv.¹⁹ Ett beslut om *décharge* krävde dock att korrekta upplysningar om eventuellt skadegörande handlingar getts till stämman.²⁰

Regleringen om ansvarsfrihet skilde sig alltså åt i de nordiska länderna vid de första aktiebolagslagarnas införande. Skillnaderna avsåg främst reglernas struktur, men det fanns också materiella olikheter. En del av tanke-

skrifter om eventuellt ansvar mot tredje man, till skillnad från tysk rätt, utan avsåg enligt Platou enbart interna förhållanden, se a.a. särskilt s. 246 not 6.

¹⁶ Se § 64 st. 1 och § 69 aksjeloven 1910. Syftet med att göra ansvarsfriheten till en obligatorisk punkt var enbart att tydliggöra att beslut skulle fattas av bolagsstämman och inte exempelvis styrelsen själv, se ot.prp. nr. 57 (1920), s. 6 och Bugge Reiersen, H. (2007), *Ansvarsbegrensning og ansvarsfrihet i aksjeselskaper*, Oslo, s. 66 och 74 f.

¹⁷ Jfr Platou, O. (1911), *Forelaesninger over norsk Selskabsret II*, Christiania, s. 246.

¹⁸ Denna möjlighet ansågs framgå indirekt av 32 § 3 st. selskabsloven 1917, som hade följande lydelse: ”Ordentlig Generalforsamling skal afholdes en Gang aarlig. Paa den ordentlige Generalforsamling skal det reviderede Regnskab og Status forelægges til Godkendelse.”

¹⁹ Torp, C. (1919), *Den danske selskabsret*, København, s. 237. Se även Bache, N.H., (1925), *Nogle aktieretlige Spørgsmaal*, U.1925B.040, s. 41 ff. för en diskussion om uttalanden i samband med införandet av selskabsloven 1917 om en allmän rättsgrundsats avseende jäv för styrelseledamöter i ansvarsfrihetsfrågan.

²⁰ Torp, C. (1919), *Den danske selskabsret*, København, s. 250–251.

godset kring ansvarsfrihetsfrågan visar dock att det fanns vissa likheter med avseende på innebörd och konsekvenser av ett beslut att bevilja ansvarsfrihet. Rättsinstitutets införande kan ses som ett tidigt exempel på ett ”legal transplant”, där ett rättsligt koncept recipierades från utländsk rätt. Därmed kom även utformningen och tolkningen av rättsinstitutet att inspireras av utländsk rätt. Det märks inte minst i valet av terminologi, genom att såväl norsk som dansk rätt höll fast vid termen ”decharge” (utan accent), medan den svenske lagstiftaren nyttjade den svenska termen ”ansvarsfrihet”.

I den norska litteraturen diskuterades en åtskillnad mellan ”decharge” som innebar ett godkännande av räkenskaperna respektive godkännande av styrelsens förvaltning, men detta framgick inte tydligt av lagtexten.²¹ Åtskillnaden innebar att årsredovisningens korrekthet kunde medföra att styrelsen kunde kräva godkännande av densamma, samtidigt som styrelsen ändå kunde hållas ansvarig för att ha skadat bolaget genom sin förvaltning av bolaget i övrigt.²² Omvänt kunde man också tänka sig att styrelsen medgavs decharge samtidigt som det fanns invändningar mot räkenskapsmaterialet, t.ex. avseende värderingar av tillgångar.²³ Även i dansk rätt uppfattades ett beslut om decharge avse stämmans godkännande av räkenskaperna, dvs. den årsredovisning som lagts fram av styrelsen. Ett beslut om decharge avseende räkenskaperna medförde att styrelsen kunde handla i enlighet med räkenskaperna, t.ex. besluta om en vinstutdelning. Styrelsen var då fri från ansvar såvitt angick de förhållanden som omfattades av given decharge men styrelsen var inte därmed fri från ansvar för sin övriga förvaltning av bolaget.²⁴

²¹ I sin framställning över den norska aktiebolagsrätten behandlade Platou frågan om decharge. Termen förklarades kunna sikta på flera olika saker. Platou gjorde, med inspiration från tysk rätt, en distinktion mellan bolagets godkännande (på norska ”Vedtægelse”) av räkenskaperna, dvs. förklaringen att räkenskaperna i bolaget var korrekta (på tyska ”Bilanzgenehmigung”) och godkännande av direktionens, eller styrelsens handlingar (på tyska ”Entlastung der Gesellschaftsorgane”). Se Platou, O. (1911), *Forelaesninger over norsk Selskabsret II*, Christiania, s. 213, särskilt not 8 med hänvisningar till framför allt tysk, men även engelsk, litteratur.

²² Platou, O. (1911), *Forelaesninger over norsk Selskabsret II*, Christiania, s. 213.

²³ Platou, O. (1911), *Forelaesninger over norsk Selskabsret II*, Christiania, s. 213–214. Detta avsnitt hos Platou är uppenbart inspirerat av tysk rätt, se t.ex. Staub (1894), *Kommentar zum Aktiengesetz*, Berlin, s. 533 som behandlar samma fråga i kommentaren till art. 239a AktG 1884.

²⁴ Torp, C. (1919), *Den danske selskabsret*, København, s. 257. I sin framställning om den danska aktiebolagsrätten anförde exempelvis Torp att det var vanligt att om bolagsstämman ville förbehålla sig rätten att göra ansvar gällande så var det möjligt att neka decharge trots att årsredovisningen, dvs. räkenskaperna, var korrekta, även om det hade varit mer korrekt att stämman godkände redovisningen men gjorde förbehåll för styrelsens ansvar.

Motsvarande uppdelning förekom i den tyska litteraturen och förmodligen influerades de danska och norska juristerna av detta. Lagstiftningens oklara lydelse blev tidigt föremål för kritik, eftersom det inte tydligt framgick av ett beslut om ”decharge” vad som egentligen åsyftades. I den svenska lagen separerades uttryckligen frågan om godkännande av räkenskaperna och frågan om ansvarsfrihet för styrelsens förvaltning redan i ett tidigt skede. Det medförde att tolkningsproblemen i norsk och dansk rätt inte hade sin motsvarighet i svensk rätt. Tolkningsproblemen kom antagligen att ha betydelse för ansvarsfrihetsinstitutets fortlevnad i övriga nordiska länder, framför allt i Norge. Innan denna utveckling beskrivs, ska något dock sägas om det aktiebolagsrättsliga minoritetsskyddet i respektive land under 1900-talets första decennier.

Minoritetsskyddet

En viktig skillnad mellan den svenska och övriga nordiska regleringen vid denna tid var reglerna om minoritetsskydd. Den svenska ABL 1910 innehöll en bestämmelse om att en viss minoritet av aktieägare kunde vägra ansvarsfrihet för styrelsen.²⁵ ABL 1910 innebar att ansvarsfrihet inte ansågs beviljad om aktieägare med minst en femtedel av det totala aktiekapitalet röstade emot ett sådant beslut. Motsvarande aktieägarminoritet kunde även väcka skadeståndstalan mot styrelsen på bolagets vägnar. Om skadeståndstalan inte väcktes inom sex månader, ansågs dock ansvarsfrihet vara beviljad. Motsvarande regel fanns inte i övriga nordiska länder. Den finska lagen från 1895 innehöll inga regler om minoritetsskydd i samband med ansvarsfrihet. I norska aksjeloven 1910 fanns bestämmelser som innebar en rätt för minoriteten att

I övrigt ansågs nekande av decharge inte egentligen vara ett uttryck för att stämman ville förbehålla sig möjligheten att göra ansvar gällande. Det kunde innebära att nekande av decharge avsåg att ge uttryck för ett misstroende mot styrelsen, men ett sådant nekande kunde också bero på oenighet mellan stämman och styrelsen angående exempelvis vinstutdelning. I så fall skulle vägrad ansvarsfrihet enbart ha den effekten att styrelsen på eget ansvar skulle företa betalning av exempelvis vinstutdelning eller arvode, så länge frågan inte slutligt avgjorts genom dom eller en senare stämma beslutat om godkännande av redovisningen, se a.a., s. 258–259.

²⁵ Se vidare Bratt, S., (2024), Ansvarsfrihet och minoritetsskydd – en rätthistorisk tillbakablick, särskilt s. 61. Denna olikhet nämndes även vid det nordiska juristmötet 1931, se t.ex. advokaten Ernst Treffenbergs anförande vid Förhandlingarna vid det femtonde Nordiska juristmötet 1931 i Stockholm, s. 83 och professorn Ernbergs uttalanden, se a.a., s. 95.

genomdriva vissa beslut, men inte avseende nekande av ansvarsfrihet.²⁶ I den danska selskabsloven 1917 reglerades minoritetsskyddet i ett par bestämmelser. De övergripande principerna var likartade dem i svensk rätt, men det fanns inga särskilda regler om minoritetsskydd i ansvarsfrihetsfrågan.²⁷

Enligt den norska aksjeloven 1910 var aktieägare i minoritet som huvudregel bundna av given ansvarsfrihet, även om det kunde visas att bolaget skadats.²⁸ I norsk rätt infördes emellertid genom 69 § aksjeloven 1910 en särskild talerätt för minoriteten, liknande den som införts i den svenska ABL 1910.²⁹ En förutsättning för att minoriteten skulle kunna väcka talan var att ett ansvarssubjekt hade gjort sig skyldigt till svek eller grov vårdslöshet. En

²⁶ Se 13, 67, 68, 69 och 74 §§. Se Platou, O. (1911), *Forelaesninger over norsk Selskabsret II*, Christiania, s. 240 ff. Minoritetsskyddet behandlades inte särskilt ingående av Platou, utan denne beskriver motiveringen till minoritetsrättigheterna enbart med hänvisning till att "[...] Erfaring har vist, at det kunde vaere nyttigt for visse Tilfaelde at saette en Graendse for Generalforsamlignens Majoritets eller for andre Selskabsorganers Magt." Se a.a., s. 240. De närmare skälen till att det kunde vara "nyttigt" med minoritetsregler ges inte. Inte heller ges exempel på situationer då majoritetsmissbruk förekommit i praktiken, vilket kan förklara behovet av minoritetsskyddsregler. En minoritet av aktieägarna kunde t.ex. enligt § 68 aksjeloven 1910 besluta om särskild granskning, eller minoritetsrevision. Detta benämndes som "Undersøgelse i Anledning av Selskabets Stiftelse, Forretningsførsel eller Afvikling". Anledningen till det förklaras av Platou vara att ett nekande av en revision skulle vara detsamma som att neka möjligheten att göra stiftare, "Inbydere" eller sysslomän ansvariga för pliktbrott, och eftersom lagstiftaren ansåg att det förelåg en sådan rätt, måste den också tillåta en rätt att begära revision. Minoritetsandelen var olika beroende på antalet aktieägare, men förutsatte att minoriteten företrädde minst en tiondel av det samlade aktiekapitalet. För att ett minoritetsbeslut om revision skulle kunna framdrivas krävdes att stämman först beslutat att inte vidta några åtgärder i frågan. Se vidare om revisionen a.a. s. 240–244.

²⁷ Se Torp, C. (1919), *Den danske selskabsret*, København, s. 233 ff.

²⁸ Detta betecknades som "Decharge for Regnskabet eller Billigelse af trufne Dispositioner", se Platou, O. (1911), *Forelaesninger over norsk Selskabsret II*, Christiania, s. 246.

²⁹ Den andel av det totala antalet aktieägare som krävdes för en sådan talan, dvs. kvotdelen för utnyttjande av talerätten, var en tiondel, se 69 och 68 §§. En enskild aktieägare kunde inte föra skadeståndstalan, men en sådan rätt hade varit föreslagen i propositionen till aksjeloven 1910, se ot.prp. nr. 5 (1910), s. 18–19. Det noterades dock i propositionen att skadeståndsbestämmelserna inte hindrade en enskild aktieägare från att väcka talan enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer för skador som enbart drabbat en aktieägare, se a.a., s. 20. Om skadeståndstalan ogillades fick minoriteten stå för kostnaderna i samband med skadeståndstalan. Vid bifall tillkom skadeståndet bolaget, men minoriteten hade rätt till ersättning för sina omkostnader av bolaget i den utsträckning det täcktes av det utdömda skadeståndet, se 69 § 3 st. aksjeloven 1910 och Platou, O. (1911), *Forelaesninger over norsk Selskabsret II*, Christiania, s. 247–248. Lagen innehöll också vissa föreskrifter för att förhindra missbruk, bl.a. talefrist och om deposition av aktier hos bolaget fram till meddelande av domen.

sådan process förfogades helt av minoriteten som väckt talan för bolagets räkning, och bolaget kunde inte träda in i processen eftersom en majoritet hade beslutat om ansvarsfrihet. Ansvarsfriheten innebar med andra ord att bolaget avsåg sig rätten att kräva ersättning.³⁰ Enligt norska aksjeloven 1910 kunde alltså minoriteten inte förhindra ansvarsfrihet, utan hade enbart talerätt mot styrelseledamöterna i eget namn men för bolagets räkning. Motsvarande regler fanns varken i finsk eller dansk rätt vid denna tid. För finsk rätts del förklaras skillnaden av att lagen i stor utsträckning motsvarade den äldre svenska lagen från 1895. Den danska selskabsloven 1917 hade, som nämnts, på grund av stora politiska kompromisser blivit tämligen innehållslös.

Sammanfattningsvis fanns det i början av 1900-talet således i samtliga länder en möjlighet att fatta beslut om ansvarsfrihet, men regleringen var utformad på skilda sätt. Endast den svenska innehöll regler om minoritetsskydd avseende själva beslutsfattandet i ansvarsfrihetsfrågan. Den norska aksjeloven 1910 innehöll en bestämmelse som gav aktieägare i minoritet rätt att i bolagets namn väcka skadeståndstalan för bolagets räkning trots beviljad ansvarsfrihet.

Börskrascher och småsparare, från första världskriget till 1950-talet

Mot en mer nordisk aktiebolagsrätt

I början av 1900-talet började länderna i Norden utveckla mer formella rättsliga ramverk för aktiebolag. Regleringen utgick från behovet av att skapa stabilitet och förtroende för marknaden, samtidigt som industribolagen växte och aktiebolagsformen användes alltmer frekvent. De tidiga aktiebolagslagarna syftade till att reglera hur bolag bildades, organiserades och hur ansvaret fördelades internt och externt. Syftet att öka investerarens förtroende genom att kräva viss offentlighet var ett gemensamt drag för den nordiska aktiebolagsrätten. Eftersom ny reglering infördes successivt och vid olika tidpunkter i de nordiska länderna, kom olika aspekter att betonas i respektive land.

Första världskriget medförde ekonomiska och sociala omställningar, vilket framför allt var till fördel för de nordiska länder som hållit sig utanför

³⁰ Om grunden för skadeståndsansvaret kom till bolagets kännedom först under processens gång, så var ett beslut om ansvarsfrihet inte bindande för bolaget, se Platou, O. (1911), *Forelaesninger over norsk Selskabsret II*, Christiania, s. 247.

kriget. Under mellankrigstiden växte kapitalmarknaderna i Norden. Den ekonomiska krisen under 1930-talet ledde till krav på ökad reglering för att hantera kriser och skydda samhällsekonomin. Det har ovan beskrivits hur lagstiftningen i de nordiska länderna under början av 1900-talet baserades på liknande modeller, samtidigt som dessa inte var baserade på något formellt samarbete i lagstiftningshänseende. Från 1930-talet kom den saken att ändras. I Sverige, det land som redan i ett tidigt skede infört regler om skydd för minoritetsaktieägare, fortsatte diskussionen om minoritetsskyddet efter införandet av ABL 1910. Frågan om ändringar i aktiebolagsrätten blev åter aktuell, inte minst på grund av Kreugerkraschen år 1932 och den därpå följande ekonomiska krisen.

På svenskt initiativ inleddes 1934 ett formaliserat nordiskt samarbete kring aktiebolagsrättslig lagstiftning.³¹ Utredningsarbetet var till en början ett nordiskt samarbetsprojekt, men på grund av andra världskrigets utbrott fortsatte Sverige arbetet med den nya lagen på egen hand.³² Den nordiska aktiebolagsrättsliga lagstiftningen efter 1930-talet såg ut enligt följande. Norge behöll aksjeloven 1910 fram till år 1957, med vissa ändringar och nya bestämmelser, bland annat regler om möjligheten att utse minoritetsrevisor. Finland, som skulle komma att behålla sin första lagstiftning från 1895 ända fram till 1978, gjorde ändringar och införde nya bestämmelser efter hand, bland annat flera regler om minoritetsskydd. En ny dansk aktiebolagslag hade tillkommit redan år 1930³³, men trots det var Danmark med i det nordiska samarbetet under 1930-talet, i vart fall inledningsvis.

Som framgår av det ovan anförda kan den nordiska aktiebolagsrättens utveckling förstås utifrån flera perspektiv, inklusive dess ekonomiska, sociala och kulturella dimensioner. För att förstå hur utvecklingen har skett över tid riktas blicken i de följande avsnitten mot de viktigaste förändringarna i lagstiftningen i de nordiska länderna med anknytning till ansvarsfrihet och minoritetsskydd. Dessa förändringar behandlas i det följande i kronologisk ordning.

³¹ Se Christensen, J. S. (2008), *Faellesnordisk aktieselskabslovgivning?*, Referat från Nordiskt juristmöte 2008, s. 71–72.

³² Se Skog, R. (2018), *Svensk aktiebolagsrätt – några utvecklingslinjer*, i Lau Hansen (red.), *Selskabsloven – de første 100 år*, København, s. 23 ff.

³³ *Aktieselskabsloven af 15. april 1930*.

Dansk rätt – selskabsloven 1930

Som tidigare nämnts var den danska lagen från 1917, på grund av att den utgjorde resultatet av långtgående politiska kompromisser, inte särskilt detaljerad. Snart uppkom därför behov av ny lagstiftning. Inte heller i selskabsloven 1930 reglerades ansvarsfrihetsfrågan uttryckligen. Det ansågs dock vara möjligt att fatta beslut om *decharge*, vilket var vanligt förekommande i praktiken, men det var alltså inte obligatoriskt att fatta beslut om ansvarsfrihet.³⁴

Beslut om att väcka skadeståndstalan mot styrelsen skulle fattas av bolagsstämman. Enligt 1930 års lag kunde inte styrelseledamöter som också var aktieägare rösta i frågan.³⁵ Stämmans beslut fattades med enkel majoritet.³⁶ Så var fallet eftersom dansk rätt inte gav en minoritet rätt att kräva att skadestandsfrågan prövades.³⁷ En enskild aktieägare kunde inte väcka skadeståndstalan mot styrelsen för att den fattat oriktiga och skadeorsakande beslut, om det inte förelåg svek eller en sådan talerätt föreskrevs i bolagsordningen. Enskild aktieägares talerätt ansågs då vara subsidiär i förhållande till bolagets talerätt. Enskilda aktieägare var i stället hänvisade till att kräva ersättning för den skada som aktieägaren personligen lidit, men då avsåg grunden för skadeståndet rättsförhållandet mellan bolaget och aktieägaren själv.³⁸

För att ett beslut om att bevilja ansvarsfrihet skulle vara giltigt, fanns också ett krav på att bolagsstämman haft kännedom om de förhållanden som omfattades av beviljad ansvarsfrihet. Detta kunde i enskilda fall komma minoriteten tillgodo, även om det inte uttryckligen medförde en talerätt för minoriteten.³⁹

Någon egentlig tillnärmning av den danska lagstiftningen i ansvarsfrihetsfrågan till annan nordisk reglering, exempelvis den svenska, var det således inte fråga om i 1930 års lag.

³⁴ Se t.ex. Kobbarnagel (1945), *Ledelse og ansvar*, København, s. 229 f. och Krenchel, H. B. (1954), *Håndbog i dansk aktieret*, 2 u., København, s. 219 f. och 254.

³⁵ Se selskabsloven 1930 § 56.

³⁶ Krenchel, H. B. (1954), *Lov om aktieselskaber*, København, s. 217.

³⁷ Krenchel, H. B. (1954), *Lov om aktieselskaber*, København, s. 218. Här hänvisar Krenchel till skillnader mellan dansk rätt och dåvarande regler i norsk, svensk och tysk rätt vid samma tid, dvs. N.L. § 69, sv. lov § 861), HGB. § 2682). Den svenska hänvisningen avser alltså ABL 1944.

³⁸ Krenchel, H. B. (1954), *Lov om aktieselskaber*, København, s. 218.

³⁹ Se Krenchel, H. B. (1954), *Lov om aktieselskaber*, København, s. 220.

Finsk rätt – 1935 års lagändring

I finsk rätt infördes, som ovan nämnts, bland annat regler om minoritetsskydd i den finska aktiebolagslagen från 1895 under 1930-talet, vilket hade betydelse för ansvarsfrihetsfrågan. Regler om ansvarsfrihet fanns redan, men genom en lagändring år 1935 infördes ett uttryckligt minoritetsskydd i samband med ansvarsfrihetsfrågans avgörande. Av intresse i detta sammanhang är att frågan om minoritetsskydd i aktiebolag var föremål för diskussion vid det nordiska juristmötet år 1931.⁴⁰ Inledare var den finländska professorn Lauri Cederberg, som klagade på behovet av ett minoritetsskydd inom ramen för den mer övergripande frågan om ”vilka intressen i ett aktiebolag i verkligheten äro i behov av rättsskydd”.⁴¹ Minoritetsskyddets utformning var, enligt Cederberg, baserad på en avvägning mellan olika intressen i aktiebolaget.⁴²

Cederberg var drivande i det finska lagstiftningsarbetet om ett ökat minoritetsskydd och grunden till lagändringen var ett förslag som utarbetats av Cederberg år 1934.⁴³ Genom en lagändring år 1935, fick den finska aktiebolagslagen bestämmelser om ökat minoritetsskydd, bland annat med avseende på ansvarsfrihetsfrågan. Genom lagändringen infördes en möjlighet för en minoritet av aktieägare som tillsammans företrädde en tiondel av aktiekapitalet att väcka talan trots att ansvarsfrihet hade beviljats.⁴⁴ Enligt lagen hindrade inte ett beslut om ansvarsfrihet bolaget från att väcka talan för åtgärd eller försummelse som inte framgick av redovisningen eller revisions-

⁴⁰ Se Cederberg, L. (1931), Förhandlingarna vid det femtonde nordiska juristmötet 1931 i Stockholm, s. 60 ff.

⁴¹ Förhandlingarna vid det femtonde nordiska juristmötet 1931 i Stockholm, s. 60. Se även inledarens teser i bilaga III till förhandlingsprotokollet. Det kan också särskilt nämnas att minoritetens rätt att väcka skadeståndstalan betraktades som en viktig minoritetsrätt, men i den allmänna diskussionen om minoritetsskydd var det främst ett förslag till generalklausul som behandlades. Se Förhandlingarna vid det femtonde nordiska juristmötet 1931 i Stockholm, s. 64 ff., särskilt s. 66.

⁴² Minoritetsskyddsreglerna syftade därmed enligt Cederberg till att hantera intressekonflikter mellan majoritets- och minoritetsägare. Särskilt tydligt är också att ”aktiebolagets intresse”, nyttjades som ett begrepp för att rättfärdiga skyddet av minoritetens rättigheter. Referatet och den efterföljande debatten är av intresse även med tanke på senare tids diskussioner om ”aktiebolagets intresse”, men ska inte närmare redogöras för här. Det kan dock noteras att Cederbergs inlägg ger vid handen att aktiebolaget som juridisk konstruktion syftar till att främja flera olika intressen och att han under juristmötet får viss (möjligen missriktad) kritik för sin uppfattning. Se vidare Förhandlingarna vid det femtonde nordiska juristmötet 1931 i Stockholm, s. 97 ff.

⁴³ Olsson, C. (1964), Om ansvarsfrihet enligt gällande aktiebolagsrätt, Tidskrift utgiven av juridiska föreningen i Finland, s. 248.

⁴⁴ Se § 26 FABL, införd genom lagändringen 15.11.1935.

berättelsen som förelagts stämman eller om talan grundades på att skadan åsamkats genom brott.

Cederbergs ursprungliga förslag avseende minoritetens talerätt skilde sig dock från den slutliga lagtexten. Cederberg hade nämligen föreslagit att en minoritet av angiven storlek skulle kunna förhindra att ansvarsfrihet beviljades. Om talan inte väcktes inom sex månader skulle ansvarsfrihet anses ha blivit beviljad om inte anspråket avsåg skadestånd på grund av brottslig gärning. Lagtexten fick sin slutliga form i riksdagens stora utskott, där man ansåg det ”icke vara riktigt” att en minoritet skulle kunna förvägra styrelsen ansvarsfrihet.⁴⁵ En sådan rätt skulle ”lätt kunna missbrukas av minoriteten och av denna begagnas som utpressningsmedel mot majoriteten”.⁴⁶ En annan sak ansågs vara minoritetens rätt att för bolagets räkning föra talan mot styrelsen och sådan talan skulle få föras inom sexmånadersfristen även om ansvarsfrihet blivit beviljad.⁴⁷ Beslut om ansvarsfrihet skulle efter lagändringen år 1935 alltså fortfarande kunna fattas genom majoritetsbeslut på bolagsstämma. Det fanns inga uttryckliga jävsbestämmelser i lagen och efter ändringarna år 1935 var uppfattningen att sådana regler inte heller behövdes, i vart fall inte för att tillgodose minoritetsaktieägares rätt.⁴⁸

I samband med diskussionen om ett ökat minoritetsskydd uppkom alltså motreaktioner som tog sikte på risken för missbruk av minoritetsrättigheter.

⁴⁵ Olsson, C. (1964), Om ansvarsfrihet enligt gällande aktiebolagsrätt, s. 248–249, se särskilt not 13 med hänvisningar till lagutskottets utlåtande n:o 5 och stora utskottets utlåtande n:o 60, det sistnämnda enligt Olsson ”tyvärr som vanligt utan motiv”. I lagutskottets utlåtande framgår att man föreslog en bibehållen rätt för minoriteten att vägra ansvarsfrihet om dessa tillsammans innehade minst *femton hundra delar* av aktiekapitalet. Vidare föreslogs att tiden för talans väckande skulle förkortas till tre månader i stället för sex. I en särskild reservation uttryckte en av ledamöterna att kvotdelen på minoriteten borde sättas högre, till en femtedel av det samlade aktiekapitalet, bl.a. mot bakgrund av att minoritetens vägran inte ens behövde motiveras. Den slutliga utformningen blev dock, som nämnts, att minoritetsaktieägare inte kunde vägra ansvarsfrihet, men att minoriteten gavs en egen talerätt om ansvarsfrihet blivit beviljad.

⁴⁶ Olsson (1964), Om ansvarsfrihet enligt gällande aktiebolagsrätt, s. 249.

⁴⁷ Detta anförs av Olsson, med hänvisning till en av Cederberg och Ylöstalo författad framställning på finska, se Olsson (1964), Om ansvarsfrihet enligt gällande aktiebolagsrätt, s. 249, not 14. Olsson anmärker här att Cederbergs anmärkning kan sägas vara ”i huvudsak av dogmatisk natur och den synes sakna anknytning till reella rättspolitiska överväganden”, se a.a., s. 249. Olsson anför att Cederberg betecknade denna ändring som ”i högsta grad misslyckad” och att det vore ”helt principvidrigt att medgiva talerätt om en gång ansvarsfrihet blivit beviljad”. Se Olsson (1964), Om ansvarsfrihet enligt gällande aktiebolagsrätt, s. 253.

⁴⁸ Se Olsson (1964), Om ansvarsfrihet enligt gällande aktiebolagsrätt, s. 255.

Motsvarande diskussion hade förekommit även i den svenska lagstiftningsprocessen inför 1910 års lag, men hade då inte uppfattats som ett tillräckligt tungt vägande skäl mot att införa vad som i jämförelse med övriga nordiska länder måste betraktas som ett mycket starkt minoritetsskydd i anslutning till ansvarsfrihetsinstitutet.

Svensk rätt – ABL 1944

Minoritetsskyddet i ansvarsfrihetsregleringen behandlades även i samband med införandet av svenska ABL 1944. Lagen innebar ett förstärkt minoritetsskydd, med en bibehållen möjlighet för en minoritet av aktieägarna att vägra ansvarsfrihet.⁴⁹ Beslut om ansvarsfrihet var alltså obligatoriskt på ordinarie bolagsstämma enligt 121 §. Regler om jäv fanns i 117 § som stadgade att styrelseledamot eller verkställande direktör inte fick delta i beslut om ansvarsfrihet för förvaltningsåtgärd för vilken denne var ansvarig. Minoritetsskyddet i samband med ansvarsfrihetsfrågans avgörande behandlades i 128 §. Ansvarsfrihet ansågs inte beviljad om aktieägare med minst en tiondel av hela aktiekapitalet röstat däremot, vilket alltså var ett lägre ställt krav än i ABL 1910 och därmed en förbättring av minoritetsskyddet. Ändringen hade inte varit föreslagen av lagberedningen, utan förekom först i propositionen.⁵⁰ Vidare gällde att om talan inte väcktes inom sex månader från det att redovisningshandlingarna och revisionsberättelsen lades fram på bolagsstämman, så ansågs ansvarsfrihet ha blivit beviljad.

Andra undantag från beviljad ansvarsfrihet föreskrevs också, och även dessa skilde sig i vissa avseenden från övriga nordiska regleringar. Det fanns även ett undantag vid oriktig eller utebliven information, men det gällde

⁴⁹ Minoritetsskyddet stärktes även i andra avseenden. Exempelvis hade bestämmelser om utseende av en minoritetsrevisor som tillsammans med övriga revisorer deltog i granskningen av styrelsens förvaltning och bolagets räkenskaper som funnits i ABL 1910. Dessa överfördes till ABL 1944, men ändrades så att minoritetsrevisor även kunde förordnas för att granska enbart vissa räkenskaper eller en viss åtgärd.

⁵⁰ Ledande i arbetet med den nya aktiebolagsrättsliga lagstiftningen var Håkan Nial, som gjorde flera utredningar med anledning av den nya aktiebolagsrättsliga regleringen. Han hade ett betydande inflytande över lagstiftningens utformning och redogjorde för föreslagna regler om minoritetsskydd i en uppsats i SvJT år 1941. Han beskrev det som nödvändigt att begränsa minoritetsskyddet, framför allt med avseende på vad han anförde som den ”viktigaste minoritetsrätten” enligt gällande rätt: rätten att vägra ansvarsfrihet och att på bolagets vägnar föra talan mot styrelsen. Annars fanns det enligt Nial en risk för missbruk av minoritetsrättigheterna till skada för bolaget, se Nial, H. (1941), Minoritetsskyddet i aktiebolag, i SvJT 1941, s. 707–708.

enbart vid uppsåt eller vårdslöshet. Därtill fanns ett separat undantag från ansvarsfrihet vid brott, om inte beslut att bevilja ansvarsfrihet uppenbart avsett även den brottsliga handlingen.⁵¹ I 129 § föreskrevs vidare att, om ansvarsfrihet inte blivit beviljad, ägde aktieägare i minoritet väcka talan på bolagets vägnar, vilket motsvarade vad som gällde enligt ABL 1910.⁵²

Konsekvensen av lagen blev därmed ett något ökat minoritetsskydd, genom en ändring av kvotdelen av antalet aktieägare som kunde vägra ansvarsfrihet (från tidigare en femtedel till en tiondel), samtidigt som ansvarsbefrielse alltså var ett obligatoriskt beslut. Framför allt tycks det förhållandet att ett ansvarsfrihetsbeslut enbart fick baseras på föregående räkenskapsår och inte hade verkan för framtiden, ha uppfattats som en av de stora fördelarna med institutet.

Norsk rätt – aksjeloven 1957

I samband med initieringen av det nordiska lagstiftningsamarbetet, tillsattes en norsk lagkommitté år 1939, men arbetet fick avbrytas på grund av andra världskrigets utbrott. Efter kriget tillsattes på nytt en kommitté år 1947, med samma mandat som den föregående.⁵³ Som tidigare nämnts hade beslut om ansvarsfrihet gjorts till en obligatorisk fråga på ordinarie bolagsstämma genom en lagändring år 1921.⁵⁴ Enligt aksjeloven 1957 var det emellertid inte längre obligatoriskt att fatta beslut om ansvarsfrihet. Ett tydligt syfte med denna ändring var att förhindra förekomsten av sådana beslut. Det ansågs nämligen fortfarande osäkert vad som avsågs med sådan ”decharge”, och uppfattningen i litteraturen var att ansvarsfrihet avseende räkenskaperna inte borde omfatta styrelsens förvaltning. I förarbetena till aksjeloven 1957 betonades särskilt nackdelarna med regeln att stämman skulle rösta om

⁵¹ Se 128 § 4 st. ABL 1944.

⁵² Även i övrigt motsvarade talerätsreglerna vad som gällt sedan tidigare. Omständigheten att en eller flera aktieägare som anställt talan avstått från denna, utgjorde inte hinder för övriga att fullfölja talan, se 129 § 2 st. Enligt 129 § 3 st. skulle aktieägare stå för rättegångskostnaderna, men hade rätt att få betalning av bolaget för kostnader, motsvarande vad som kunde täckas av vad som genom rättegången kommit bolaget till godo. Det fanns även särskilda regler i § 132 om uppgörelse mellan bolaget och exempelvis en styrelseledamot.

⁵³ Se ot.prp. nr. 4 (1957), s. 4. Aksjelovkommitténs inställning 1952 utgör en bilaga till propositionen.

⁵⁴ Se Bugge Reiersen, H. (2007), Ansvarsbegränsning og ansvarsfrihet i aksjeselskaper, Oslo, s. 66.

decharge.⁵⁵ Här hänvisades till lagkommitténs uttalanden, där det antogs att beslut om ansvarsfrihet omfattade även styrelsens förvaltning.⁵⁶ Lagkommittén uttalade stark kritik mot detta antagande.⁵⁷

Lagkommitténs kritik baserades bland annat på att samtliga aktieägare som röstade i frågan om ansvarsfrihet knappast kunde anses ha uppfattningen att ett beslut om att godkänna räkenskaperna även skulle innefatta ansvarsfrihet för styrelsens förvaltning. Vidare anfördes att det över huvud taget inte borde vara tillåtet att rösta samtidigt i två så olikartade frågor som godkännande av räkenskaperna respektive ansvarsfrihet för styrelsens förvaltning, eftersom dessa inte nödvändigtvis hade samband med varandra. Mest effektivt ansågs därför vara att lagen fränkande ett beslut ansvarsbefriande verkan när det avsåg ”decharge” för räkenskaperna, eller om det på annat sätt hade beslutats om ansvarsfrihet i båda frågor samtidigt. Detta skulle också minska bruket av decharge i allmänhet och en minskning uppfattades enbart som en fördel.⁵⁸ I aksjeloven 1957 separerades därför uttryckligen de olika formerna av ansvarsfrihet avseende å ena sidan godkännande av räkenskaperna och å andra sidan styrelsens ansvarsfrihet.⁵⁹

Lagstiftarens förhoppningar om att minska användningen av ansvarsfrihetsinstitutet bekräftades även genom införandet av ett undantag från beviljad ansvarsfrihet vid felaktig eller utelämnad information.⁶⁰ Det innebar att ett beslut om ansvarsfrihet inte hindrade att styrelseledamöter hölls ansvariga om informationen till bolagsstämman varit ofullständig. Detta ansågs ge uttryck för en sedan tidigare gällande oskriven regel i norsk rätt.⁶¹ Utform-

⁵⁵ Se ot.prp. nr. 4 (1957), anm. till § 125, på s. 123.

⁵⁶ Se ot.prp. nr. 4 (1957), s. 123 med hänvisning till Innst. (1952), s. 84–85.

⁵⁷ Se ot.prp. nr. 4 (1957), s. 123 och hänvisningen till Innst. (1952), s. 85–86.

⁵⁸ Lagkommittén uttalade följande, starka kritik mot ”skicket” att besluta om decharge: ”Ti den inngrodde – og endog lovfestede – (av styret sel opprinnelig innførte) skikk med årlige dechargebevillinger i det blå fra generalforsamlings side overfor styre og representantskap er i virkeligheten ikke annet enn en uskikk”. Se Innst. (1952), s. 85. Uttrycket ”uskikk” betonades särskilt i texten. Det skulle föra för långt att i detta sammanhang redogöra för kommitténs långa motivering till att man ansåg decharge utgöra ett ”uskikk”, men andemeningen var att det uppfattades som fullständigt orimligt och oacceptabelt att ha en sådan reglering. Uttalandena ger också i det närmaste uttryck för att ansvarsfriheten skulle vara direkt bolagsskadlig, eftersom bolaget enligt lagkommitténs uppfattning inte kunde anses ha ”opnådd noe som helst positivt ved voteringen”, se a.a., s. 85.

⁵⁹ Se aksjeloven 1957 § 88 st. 6.

⁶⁰ Se aksjeloven 1957 § 125.

⁶¹ Se ot. prp. nr. 4 (1957), s. 124, med hänvisningar till Innst (1952), s. 111. Den något senare tillkomna skibsaksjeloven 1916 innehöll motsvarande bestämmelser om ansvarsfrihet som aksjeloven 1910. I ett rättsfall från 1930 (Rt-1930-533), ansåg norska Høyeste-

ningen av informationsundantaget ansågs medföra att beviljad ansvarsfrihet i så pass liten utsträckning skulle ha betydelse för styrelsens ansvar att ansvarsfrihetsinstitutet i praktiken skulle upphöra att användas. Man förmodade också att informationsundantaget skulle bli tillämpligt på de flesta skadesituationer, eftersom man antog att information om skadegörande handlingar då inte skulle ha lämnats till stämman.⁶² Det kan i sammanhanget noteras att såväl Norges redarförbund som den norska bankföreningen hade invändningar mot att informationsundantaget blev så omfattande.⁶³ Redarförbundet anförde bland annat att det utgjorde en radikal avvikelse från vad som tidigare uppfattats utgöra gällande rätt, nämligen att styrelsen kunde befrias från allt ansvar som inte baserades på svek eller grov vårdslöshet oberoende av om felet varit synliga för bolagsstämman eller inte.⁶⁴

Även om lagstiftaren försökte utmönstra bruket av decharge, så var ansvarsfrihetsbeslut inte förbjudna och därför bibehölls minoritetsskyddsreglerna från 1910 års lag. Om bolagsstämman hade fattat beslut om ansvarsfrihet eller förkastat förslag om att väcka skadeståndstalan, kunde ersättningskrav för skada orsakad genom svek eller grov oaktsamhet väckas för bolagets räkning av aktieägare som representerade minst en tiondel av bolagets aktiekapital.⁶⁵ Ansvarsfrihetsbeslut var inte heller bindande för bolagets konkursbo, om bolaget måste antas ha varit insolvent då beslut om ansvarsfrihet fattades eller om konkurs inträdde inom ett år efter beslutet.

Om man enbart ser till de diskussioner som fördes i samband med lagstiftningens införande i norsk respektive svensk rätt, märks en tydlig skillnad i synen på ansvarsfrihetsinstitutets berättigande. Även om det skiljer ett antal år mellan den svenska lagstiftningen (1944) och den norska lagstiftningen

rett att årlig decharge inte verkade befriande för styrelseledamoten, eftersom det skuldförhållande som låg till grund för ledamotens ansvar inte framgick av räkenskapsmaterialet. I motsats till Platous inställning avseende ansvarsfördelningen mellan styrelsen och bolagets revisorer för information som utelämnats i räkenskapsmaterialet, där Platou företrädde uppfattningen att undanhållen information enbart utgjorde ett undantag från ansvarsfrihet om det var någonting som inte ens revisorn kunde upptäcka, eller borde upptäcka, ansåg Høyesterett att revisorernas plikt att anteckna och lägga fram frågan på bolagsstämman, inte kunde verka ansvarsbefriande för styrelseledamoten. Anledningen till det var att det var på grund av styrelseledamotens eget beteende som bolagsstämman inte kunde ta ställning till denna fråga.

⁶² Se ot. prp. nr. 4 (1957), s. 124–125.

⁶³ Se ot. prp. nr. 4 (1957), s. 125.

⁶⁴ Se ot. prp. nr. 4 (1957), s. 125.

⁶⁵ Se aksjeloven 1957 § 122 st. 2.

(1957), så rör det sig helt klart om olika förhållningssätt och diskussionerna visar tydligt på de olika vägar som valts.

Sammanfattning

I slutet av 1950-talet såg den aktiebolagsrättsliga regleringen beträffande ansvarsfrihet ut på följande sätt. Beslut om ansvarsfrihet var inte obligatoriskt i Danmark eller Norge men obligatoriskt i Sverige och Finland.

Minoritetsskyddet var olika utformat i de nordiska länderna. Sverige hade det starkaste minoritetsskyddet på så sätt att en minoritet av aktieägare kunde vägra ansvarsfrihet och därefter väcka skadeståndstalan för bolagets räkning. Vissa minoritetsskyddande regler tillkom i några av de nordiska länderna, däribland Finland som införde en rätt för aktieägare i minoritet att under vissa förutsättningar väcka skadeståndstalan trots att ansvarsfrihet beviljats. I stället för att som i Sverige behålla ansvarsfrihetsregleringen, med ett starkt minoritetsskydd, började man i andra länder försöka förhindra förekomsten av ansvarsfrihetsbeslut, eftersom det inte ansågs som en god ordning att bolagsstämman kunde besluta om fullständig ansvarsbefrielse för styrelsen gentemot bolaget.

Samtliga nordiska länder gjorde undantag för det fall att beslut om ansvarsfrihet baserats på oriktig eller ofullständig information, men detaljerna i dessa regler varierade. De tolkningssvårigheter som var förknippade med ansvarsfrihetsinstitutet och behovet av att skydda minoritetsaktieägare löstes exempelvis i norsk rätt genom att man helt försökte avveckla rättsinstitutet, medan det i dansk rätt aldrig varit obligatoriskt att rösta i frågan. I såväl svensk som finsk rätt bibehölls regleringen, men med olika regler om omröstning och talerätt.

Efterkrigstid och globalisering, utvecklingen till slutet av 1970-talet

Nordiskt lagstiftningssamarbete från 1960-talet

I det följande behandlas den nordiska aktiebolagsrätten fram till slutet av 1970-talet, en period då det nordiska lagstiftningssamarbetet nådde sin kulmen. De följande avsnitten är disponerade i kronologisk ordning, för att tydliggöra lagändringarna i olika länder och dess relation till varandra. Förutom minoritetsskyddet behandlas även andra aspekter av ansvarsinstitutet i den följande framställningen, i syfte att ge en ökad förståelse för bestående

olikheter i nordisk aktiebolagsrätt med avseende på minoritetsskyddet under nämnda tidsperiod men också för att visa att vissa frågor har hanterats på ett likartat sätt.

Ett försök till nordiskt lagstiftnings-samarbete hade inletts under 1950-talet.⁶⁶ I början av 1960-talet initierades ett större och mer formaliserat nordiskt lagstiftnings-samarbete på aktiebolagsrättens område. Det var en stor satsning på gemensam nordisk lagstiftning med syfte att komma fram till en enhetlig nordisk aktiebolagslagstiftning.⁶⁷ De danska och finska förslagen lämnades år 1969. Det norska förslaget färdigställdes år 1970 och det svenska förslaget kom år 1971.⁶⁸ Det nordiska lagstiftnings-samarbetet resulterade i vissa gemensamma lagförslag, även om det i slutändan inte blev en helt samnordisk aktiebolagslagstiftning.⁶⁹ Det fanns inte längre samma strävan efter en nordisk enhet och någon uniform nordisk aktiebolagsrätt lyckades man inte åstadkomma.⁷⁰ En av anledningarna var att Danmark år 1973 blev medlem i EG (numera EU), och därför måste medverka i harmoniseringsarbetet i unionen.⁷¹ Den danska selskabsloven 1973 följde det samnordiska utredningen från 1969. Så gjorde även svenska och norska lagstiftaren, men dessa tog större hänsyn till ny utveckling och nationella förhållanden och traditioner.

⁶⁶ Se vidare t.ex. Skog, R., Nordic legislative collaboration in the area of company law – then and now, NTS 2019:4, s. 6 ff. I Sverige fick professorn Håkan Nial redan år 1953 i uppdrag av Justitiedepartementet att göra en förberedande utredning av möjligheterna att förenkla ABL 1944. Ett betänkande med titeln ”Förslag till förenklingar i vissa delar av aktiebolagslagen” avgavs i december 1957, SOU 1958:27. Utredningsförslaget gick på remiss, men någon proposition lades aldrig fram. I stället fick Nial åter i uppdrag i februari 1960 att företa en översyn genom deltagande i samnordisk översyn av aktiebolagslagstiftningen. Uppdraget utvidgades i november 1962 till att utarbeta en enhetlig nordisk aktiebolagslag i samråd med övriga nordiska länder.

⁶⁷ Skåre, J. (1988), Det nordiske aksjelsamarbeidet TFR. 1988 s. 607–608.

⁶⁸ Den svenska utredningens resultat lades fram i SOU 1971:15 år 1971 och ABL 1975 (1975:1385) trädde i kraft 1 januari 1977.

⁶⁹ Se t.ex. Knudsen, G. (2018), Norsk selskapsrett. Utvikling og status, i Lau Hansen (red.), Selskabsloven – de første 100 år, København, s. 32.

⁷⁰ Krüger Andersen, P. (2024), Aktie- og anpartsselskabsret, 16 u., København, s. 28.

⁷¹ Se vidare om detta och det senare nordiska samarbetet i harmoniseringen med EU och tillnärmningen till unionsrätten, Krüger Andersen, P. (2024), Aktie- og anpartsselskabsret, 16 u., København, s. 28 ff.

Dansk rätt – selskabsloven 1973

Den danska selskabsloven 1930 gällde i stort sett oförändrad fram till 1973.⁷² Inte heller i 1973 års lag var beslut om ansvarsfrihet obligatoriskt.⁷³ I likhet med uppfattningen beträffande selskabsloven 1930, ansågs dock skillnaden inte vara betydande i praktiken, eftersom ansvarsfrihet ofta var en fråga som behandlades på stämman.⁷⁴ Några ändringar med avseende på möjligheterna att besluta om ansvarsfrihet var det alltså inte fråga om, men det tillkom en uttrycklig jävsregel vid stämmobeslut, som avsåg att tydliggöra att en aktieägare inte kunde rösta i fråga om sitt eget ansvar.⁷⁵

Den danska utredningen föreslog inte att minoriteten skulle ges möjlighet att kräva uppskov med avgörandet av dechargefrågan, något som var möjligt enligt den svenska lagen.⁷⁶ Anledningen var att lagstiftaren ansåg att det fanns en risk för att en sådan regel skulle användas ”chikanöst” av minoriteten.⁷⁷ Andra regler om minoritetsskydd ansågs utgöra ett fullgott skydd.⁷⁸ Ansvarsfrihetens betydelse för bolagets möjligheter att kräva skadestånd av styrelsen reglerades endast indirekt i bestämmelsen om beslut om skadeståndstalan.⁷⁹ Regleringen innehöll även ett s.k. informationsundantag, vilket överensstämde med regleringen i selskabsloven 1930.⁸⁰

En bestämmelse om minoritetens talerätt var ny jämfört med 1930 års lag.⁸¹ I § 144 3 st. föreskrevs att om aktieägare som representerade minst en tiondel av aktiekapitalet motsatt sig ett beslut om ansvarsfrihet, så kunde envar aktieägare väcka talan om att den eller de ansvariga skulle förpliktas att betala skadestånd till bolaget för skada som bolaget lidit.⁸² I förarbetena

⁷² Aktieselskabslov nr. 370 af 13. juni 1973. Närliggande lagstiftning i form av anpartsselskabsloven infördes år 1996.

⁷³ Se KBET 1969 nr 54, s. 113.

⁷⁴ KBET 1969 nr 54, s. 175 och s. 178.

⁷⁵ KBET 1969 nr 54, s. 112.

⁷⁶ KBET 1969 nr 54, s. 113.

⁷⁷ KBET 1969 nr 54, s. 113–114.

⁷⁸ Se KBET 1969 nr 54, s. 114.

⁷⁹ Se § 144 selskabsloven 1973.

⁸⁰ Talan kunde väckas, även om stämman tidigare beslutat om ansvarsfrihet eller avstått från att väcka talan, såvitt angående detta beslut eller det förhållande som talan baseras på, inte hade getts ”i alt væsentligt rigtige og fuldstændige oplysninger til generalforsamlingen, inden beslutningen blev truffet.”

⁸¹ KBET 1969 nr 54, s. 178.

⁸² I samma stycke föreskrevs att aktieägare som väckte talan var ansvarig för rättegångskostnader, men med rätt att få gottgörelse från bolaget av vad som täcktes av beloppet som tillerkändes bolaget i processen. Skadeståndstalan skulle i så fall väckas inom sex månader från bolagsstämman.

uttalades att talan väcktes för bolagets räkning, men i enskild aktieägares namn.⁸³ Skadeståndet tillkom alltså bolaget och inte enskilda aktieägare.⁸⁴

Ansvarsfrihetsbeslutet – som alltså fortfarande inte var obligatoriskt – hade därmed en uppenbar betydelse för möjligheten till skadeståndstalan, även om det enbart framgick indirekt genom bestämmelserna om minoritetens talerätt.

Svensk rätt – ABL 1975

Den svenska aktiebolagslag som var resultatet av det nordiska samarbetet, ABL 1975, var inte lika detaljerad som den tidigare lagen, även om bestämmelser om bolagsledningens skadeståndsansvar i stort motsvarade innehållet i ABL 1944.⁸⁵ Med avseende på ansvarsfrihetsregleringen hade den svenska aktiebolagskommittén ett förslag om att frågan om ansvarsfrihet åt styrelseledamöter och VD skulle kunna åsidosättas genom bestämmelse i bolagsordningen.⁸⁶ Detta föranledde kritik i remissrundan, bland annat av Advokatsamfundet, eftersom ansvarsfrågan därmed kunde hållas öppen under tre år, dvs. motsvarande den dåvarande preskriptionsfristen för anspråk. Departementschefen instämde i kritiken mot förslaget och lagen fick samma lydelse som tidigare på denna punkt.⁸⁷

Minoritetens rätt att begära uppskov avseende beslut om ansvarsfrihet bibehölls med motiveringen att förhållandena bakom årsredovisningen kunde vara komplicerade och kräva en närmare undersökning än vad som varit möjlig under kallelsetiden. Dessutom syftade uppskovsfristen till att förebygga ”överilade aktioner” från minoriteten.⁸⁸ Minoritetens talerätt och möjlighet att vägra ansvarsfrihet lämnades i stort sett oförändrade.⁸⁹ Vissa andra ändringar infördes med avseende på ansvarsfriheten. Stor betydelse hade det s.k. informationsundantaget, vilket innebar att talan fick väckas trots beviljad ansvarsfrihet om styrelsen inte tillhandahållit i väsentliga hänseenden korrekt information.⁹⁰ Detta undantag hade tidigare enbart omfat-

⁸³ KBET 1969 nr 54, s. 178.

⁸⁴ Samma argumentation som i uppskovsfrågan, dvs. risken för att aktieägare ”chikanöst” använde talerätten till skada för bolaget, kom till uttryck i förarbetena. KBET 1969 nr 54, s. 178.

⁸⁵ Jfr SOU 1971:15, s. 352 f. och prop. 1975:103, s. 540.

⁸⁶ SOU 1971:15, s. 133 och 229 f.

⁸⁷ Prop. 1975:103, s. 395 f.

⁸⁸ SOU 1971:15, s. 230 och prop. 1975:103, s. 395 f.

⁸⁹ Se 15 kap. 7 och 9 §§ ABL 1975.

⁹⁰ Se 15 kap. 11 § ABL 1975.

tat situationer då styrelsen agerat med uppsåt eller av vårdslöshet, men i den nya lagen gällde undantaget oberoende av styrelsens aktsamhet. Det utökade informationsundantaget kritiserades för att helt urholka betydelsen av ett stämmobeslut om ansvarsbefrielse för styrelsen.⁹¹

Såvitt avser den svenska rättsutvecklingen blir därmed den kritik som framkommer mot ansvarsfrihetsinstitutet tämligen paradoxal, när den baseras på att beslut om att bevilja ansvarsfrihet inte har någon effekt som skydd för styrelsens skadeståndsansvar mot bolaget samtidigt som reglerna kritiserar för att medföra en risk för missbruk av minoritetsskyddet när ansvarsfrihet nekas.

Norsk rätt – aksjeloven 1976

I norsk rätt skedde inga stora förändringar med avseende på ansvarsfriheten och skyddet för minoritetsaktieägare genom aksjeloven 1976. I likhet med tidigare var ansvarsfrihet inte en obligatorisk punkt på ordinarie bolagsstämma och minoritetens talerätt kvarstod. I nya lagen reglerades en talerätt för aktieägare i minoritet i § 15–5, vilken innebar en talerätt i bolagets namn och för bolagets räkning. Den viktigaste ändringen var att man tog bort villkoret om att minoritetens talerätt förutsatte att skadeståndskravet baserades på skada som orsakats genom svek eller grov vårdslöshet.⁹² Lagstiftningstekniskt fanns dock fortfarande en koppling mellan minoritetens talerätt och ett eventuellt beslut om ansvarsfrihet, eftersom det uttryckligen angavs att beviljad ansvarsfrihet inte hindrade en kvalificerad minoritet från att väcka skadeståndstalan. Rättsinstitutet ansvarsfrihet fanns därmed fortfarande kvar på grund av denna indirekta reglering och det fanns inget uttryckligt förbud mot beslut att bevilja ansvarsfrihet.

⁹¹ Denna ändring föranledde Rodhes uttalanden om ansvarsfriheten som rättsligt betydelselös, se Rodhe, K. (1976), *Aktiebolagsrätt: enligt 1975 års lag om aktiebolag*, Stockholm, s. 196, där han uttalar att "[d]enna bestämmelse medför, att ett beslut att bevilja ansvarsfrihet i allmänhet blott är en gest utan någon som helst juridisk betydelse". Jfr Rodhe, K. (1970), *Aktiebolagsrätt: enligt 1944 års lag om aktiebolag*, Stockholm, s. 166, där Rodhe anför om ansvarsfrihet och informationsundantaget att "[h]ärmed blir det föga kvar av den trygghet reglerna om ansvarsfrihet vilja skapa för dem som utan anmärkning redovisat för sin förvaltning".

⁹² Se ot. prp. nr. 19 (1974–75), s. 187.

Finsk rätt – FABL 1978

Den finska lagen från 1895, som i stort sett motsvarade den svenska lagen från samma år, hade som nämnts varit föremål för omfattande ändringar, men en helt ny lag kom inte på plats förrän år 1978.⁹³ Även enligt den nya aktiebolagslagen, FABL 1978, var det obligatoriskt att fatta beslut i fråga om ansvarsfrihet.⁹⁴ Ett undantag från att beviljad ansvarsfrihet utgjorde hinder för väckande av talan fanns i 15:5 2 st. FABL, om ”i bokslutet eller revisionsberättelsen eller eljest till bolagsstämman icke lämnats i väsentliga hänseenden riktiga och fullständiga uppgifter angående beslut eller åtgärd varpå talan grundas”, dvs. ett informationsundantag.⁹⁵

Regler om minoritetsaktieägares talerätt fanns i 15:6 FABL 1978. Om ansvarsfrihet beviljats, men aktieägare med minst en tiondel av samtliga aktier eller en tredjedel av de vid stämman företrädde aktierna röstat mot beslutet, så kunde talan föras på bolagets vägnar. Talan skulle väckas inom tre månader från bolagsstämmans beslut eller från ett yttrande av en särskild granskare (om sådan hade förordnats). Enligt dessa regler kunde alltså minoriteten under vissa förutsättningar väcka skadeståndstalan trots beviljad ansvarsfrihet, men någon möjlighet att vägra ansvarsfrihet fanns således inte heller enligt den nya lagen. Minoritetsskyddet var därmed i stort sett oförändrat jämfört med de bestämmelser som infördes vid mitten av 1930-talet.

Sammanfattning

Det nordiska lagstiftningssamarbetet under 1960-talet resulterade inte i fullständigt harmoniserad aktiebolagsrätt. Beträffande ansvarsfrihetsfrågan kom de olikheter som funnits sedan tidigare snarare att befästas i de nya aktiebolagslagar som trädde i kraft under 1970-talet. Mycket av den kritik som riktats mot ansvarsfrihetsinstitutet handlade om att majoritetsaktieägare inte borde kunna utnyttja sin maktposition för att befria styrelsen från ansvar till nackdel för minoritetsaktieägare och bolaget.

Möjligen kan en förklaring till att den svenska och finska regleringen med obligatoriskt stämmobeslut om ansvarsfrihet överlevde sökas i att den gjorde tydlig åtskillnad mellan, å ena sidan, styrelsens ansvarsfrihet för sin förvaltning och, å andra sidan, ansvarsfrihet med avseende på räkenskaperna. En

⁹³ Lag om aktiebolag 734/1978.

⁹⁴ Se 9:5 p. 3 FABL.

⁹⁵ Det fanns även ett undantag från ansvarsfrihet vid bolagets konkurs enligt 15:5 3 st. FABL 1978.

annan skillnad var att Sverige bibehöll möjligheten för aktieägare i minoritet att vägra ansvarsfrihet under det att Finland i stället formulerade minoritetsskyddet som en talerätt för minoritetsaktieägare.

Därtill innebar reglerna i svenska ABL 1975 att det s.k. informationsundantaget skärptes. Från att ha avsett situationer där oriktiga eller ofullständiga upplysningar lämnats uppsåtligen eller av vårdslöshet, till att avse en strikt informationsskyldighet. Till följd av informationsundantagets utformning kom ansvarsfrihetsinstitutet att betraktas snarare som en social norm än ett effektivt rättsligt skydd för styrelsen mot skadeståndsansvar gentemot bolaget. En eventuell ”urvattning” av ansvarsfrihetens funktion som en begränsning av styrelsens skadeståndsansvar mot bolaget var därmed inte ett resultat av ett ökat minoritetsskydd, utan berodde snarare på informationsundantagets omfattning.

Avslutning

Den nordiska aktiebolagsrätten baseras på många gemensamma utgångspunkter, men reglerna om ansvarsfrihet och minoritetsskydd i de olika nordiska länderna uppvisade redan tidigt många olikheter – olikheter som kvarstår än idag. Rättsinstitutet ansvarsfrihet har funnits med under hela den nordiska aktiebolagsrättens framväxt, men de nordiska länderna valde redan från början olika lösningar beträffande frågan om ansvarsfrihet ska utgöra en obligatorisk punkt på ordinarie bolagsstämma eller inte. Reglernas innehåll varierade och den nordiska ansvarsfrihetsregleringen kännetecknas alltså av en viss mångfald.

Den första nordiska aktiebolagslagen, den svenska, erkände en möjlighet till ansvarsfrihet och redan tidigt infördes bestämmelser om att det var obligatoriskt att rösta i frågan på ordinarie bolagsstämma. I dansk rätt har det aldrig varit obligatoriskt att rösta i ansvarsfrihetsfrågan, men stämmobeslut om ansvarsfrihet förekom trots avsaknad av direkt reglering. Frågan om styrelsens ansvar var indirekt reglerad genom bestämmelser om möjligheten för bolaget och i vissa fall enskilda aktieägare att väcka skadeståndstalan. I Norge är ansvarsfrihetsfrågan sedan slutet av 1950-talet inte längre en obligatorisk punkt på ordinarie bolagsstämma. I Finland bibehölls regeln om obligatoriskt stämmobeslut om ansvarsfrihet, men med endast begränsade möjligheter för minoritetsaktieägare att vägra ansvarsfrihet.

I samtliga länder diskuterades redan under början av 1900-talet hur minoritetsskyddet bäst skulle utformas. En förstärkning av minoritetsskyddet

skedde i efterdyningarna av 1930-talets ekonomiska kris. Förstärkningarna utformades på olika sätt i de nordiska länderna. Sverige var det enda nordiska landet där en kvalificerad andel minoritetsaktieägare kunde vägra ansvarsfrihet. Denna ordning hade införts redan i samband med 1910 års aktiebolagslag, men inte fått genomslag i övriga nordiska länder. I de andra länderna kunde minoritetsaktieägare inte vägra ansvarsfrihet, men dessa skyddades på så sätt att en aktieägarminoritet av viss storlek exempelvis kunde väcka talan, antingen i eget namn eller i bolagets namn, så att eventuellt skadestånd tillkom bolaget.

Minoritetsaktieägare har alltså haft ett större inflytande i ansvarsfrihetsfrågan i svensk rätt jämfört med andra nordiska länder. Till skillnad från i norsk rätt, där 1950-talets lagändringar syftade till att bolagsstämmobeslut om ansvarsfrihet skulle upphöra, så har den svenska lagen bibehållit en ansvarsfrihetsreglering som kombinerats med ett jämförelsevis starkt minoritetsskydd. Inte ens under senare delen av 1900-talet, då det nordiska lagstiftningssamarbetet nådde sin kulmen, blev ansvarsfrihetsfrågan enhetligt reglerad. Den svenska utvecklingen följde en egen linje och grunden för denna lades redan under tidigt 1900-tal.

Samtliga länders regleringar innehöll undantag från beviljad ansvarsfrihet vid väsentligt oriktig eller ofullständig information. Detta s.k. informationsundantag innebär att det är svårt för styrelsen att i praktiken få ett effektivt skydd mot skadeståndsansvar. Framför allt i Sverige har utformningen av informationsundantaget kritiserats för att inte tillförsäkra styrelsen ett tillräckligt skydd. Trots att bolagsstämmobeslut om ansvarsfrihet i praktiken endast fungerar som en markering eller ett sätt att ”pricka” styrelsen, så har lagkravet på obligatoriskt beslut om ansvarsfrihet inte utmönstrats i svensk rätt.